

2006-07-27

511-44721-05

1290-208

Delg.kv.

Vår referens

Miljöavdelningen
Ingegerd Erlandsson
040/044- 25 21 12

Enligt Sändlista

**Fastställelse av skötselplan för naturreservatet Tosteberga
ängar i Kristianstad kommun**
(2 bilagor)

Länsstyrelsen har utarbetat förslag till skötselplan för naturreservatet Tosteberga ängar i Kristianstad kommun. Naturreservatet bildades den 13 juni 1963.

Förslaget har remissbehandlats.

LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Med stöd av 3 § förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken mm fastställer Länsstyrelsen skötselplanen 2006-07-27 för naturreservatet Tosteberga ängar (bilaga 1) att gälla tills vidare.

Detta beslut kan överklagas hos regeringen, miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet, se bilaga 2.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har deltagit vik. landshövding Elisabeth Hellmo, beslutande och Ingegerd Erlandsson, föredragande.

Elisabeth Hellmo

Ingegerd Erlandsson

Bilagor

1. Skötselplan för naturreservatet Tosteberga ängar, 2006-07-27
2. Hur man överklagar

Sändlista, se baksidan

Skötselplan för naturreservatet

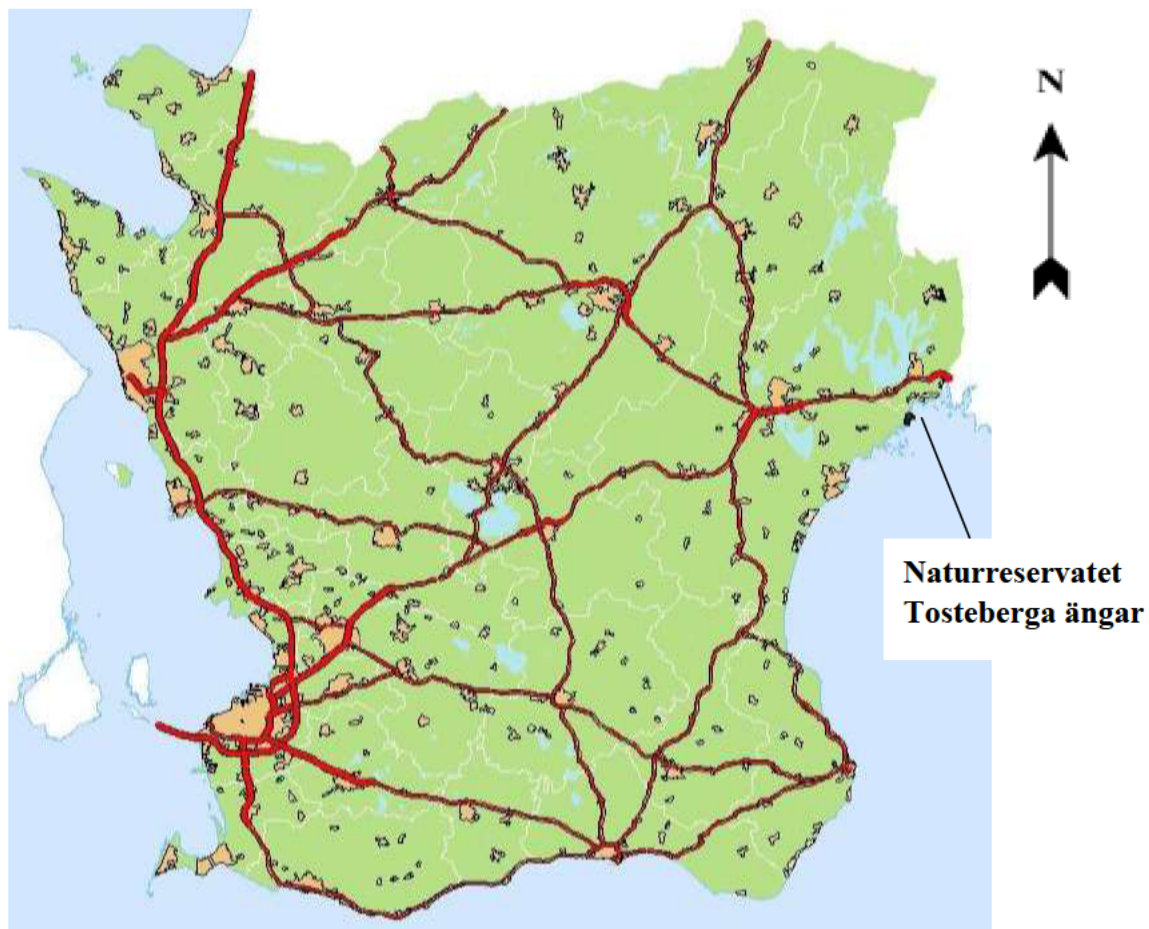
Tosteberga ängar

Kristianstad kommun

www.m.lst.se

Miljöavdelningen
Naturskyddssektionen

Översiktskarta med kommungränser och reservatets läge
på Terrängkartan, se Lantmäteriverkets diariern...

Fastställd 2006-xx-xx

Dnr 511-44721-05
1290-208

Planförfattare: Ingegerd Erlandsson

Beställningsadress: www.m.lst.se

Copyright: Länsstyrelsen i Skåne län

Omslagsbild: Betande nötkreatur på naturbetesmarker intill havet vid Tosteberga ängar.

Foto: 2005-06-28

Foto: Ingegerd Erlandsson om inget annat anges, 28/6, 22/9 och 25/11 2005

Innehållsförteckning

1	<i>Syftet med reservatet</i>	4
2	<i>Beskrivning av området</i>	5
2.1	Administrativa data	5
2.2	Markhistorisk beskrivning och nuvarande markanvändning	6
2.3	Områdets bevarandevärden	18
2.3.1	Geovetenskapliga, biologiska och kulturhistoriska bevarandevärden	18
2.3.2	Översiktlig vegetationsbeskrivning	19
2.3.3	Fauna och flora	20
2.3.4	Intressen för friluftslivet.....	22
3	<i>Planerad markanvändning och skötsel</i>	23
3.1	Övergripande bevarandemål	23
3.2	Generella åtgärder	23
3.3	Planeringsområden	26
4	<i>Mål och åtgärder för skötselområde</i>	27
4.1	Naturbetesmark med naturvårdsinriktad betesdrift	27
4.1.1	Skötselmål.....	27
4.1.2	Skötselåtgärder.....	27
5	<i>Friluftsliv och turism</i>	28
5.1	Syfte	28
5.2	Information	28
5.3	Tillgänglighet, parkeringar mm	29
5.4	Renhållning och sanitära anordningar	29
6	<i>Tillsyn</i>	29
7	<i>Dokumentation och uppföljning</i>	29
7.1	Årlig dokumentation av skötselåtgärder	29
7.2	Uppföljning av skötselmål	30
7.3	Uppföljning av bevarandemål	30
7.4	Uppföljning av kostnader	30
8	<i>Kostnader och finansiering</i>	30
9	<i>Källor</i>	31

BILAGOR

1. Flygfoto 1940-tal
2. Flygfoto 2004
3. Naturtyper
4. Skötselområde
5. Anläggningar för friluftslivet samt brukningsskiften

1 Syftet med reservatet

Syftet med reservatet enligt beslutet är att

- skydda ett naturskönt område med en intressant flora och ett artrikt fågelliv,
- genom betning och varsam röjning vårda området så att dess karaktär av ängs- och hagmark i ett betespräglat landskap bibehålls,

Syftet bör dessutom vara att

- upprätthålla förekommande naturtyper och arter enligt Natura 2000 SCI i gynnsam bevarandestatus,
- upprätthålla fågelarter enligt Natura 2000 SPA i gynnsam bevarandestatus,
- trygga tillgången till ett för friluftslivet betydelsefullt strövområde och tillgodose allmänhetens möjlighet till rörligt friluftsliv och upplevelser av områdets natur samt informera besökarna om områdets geologi, naturmiljöer, växtliv och fågelliv samt kulturhistoria.

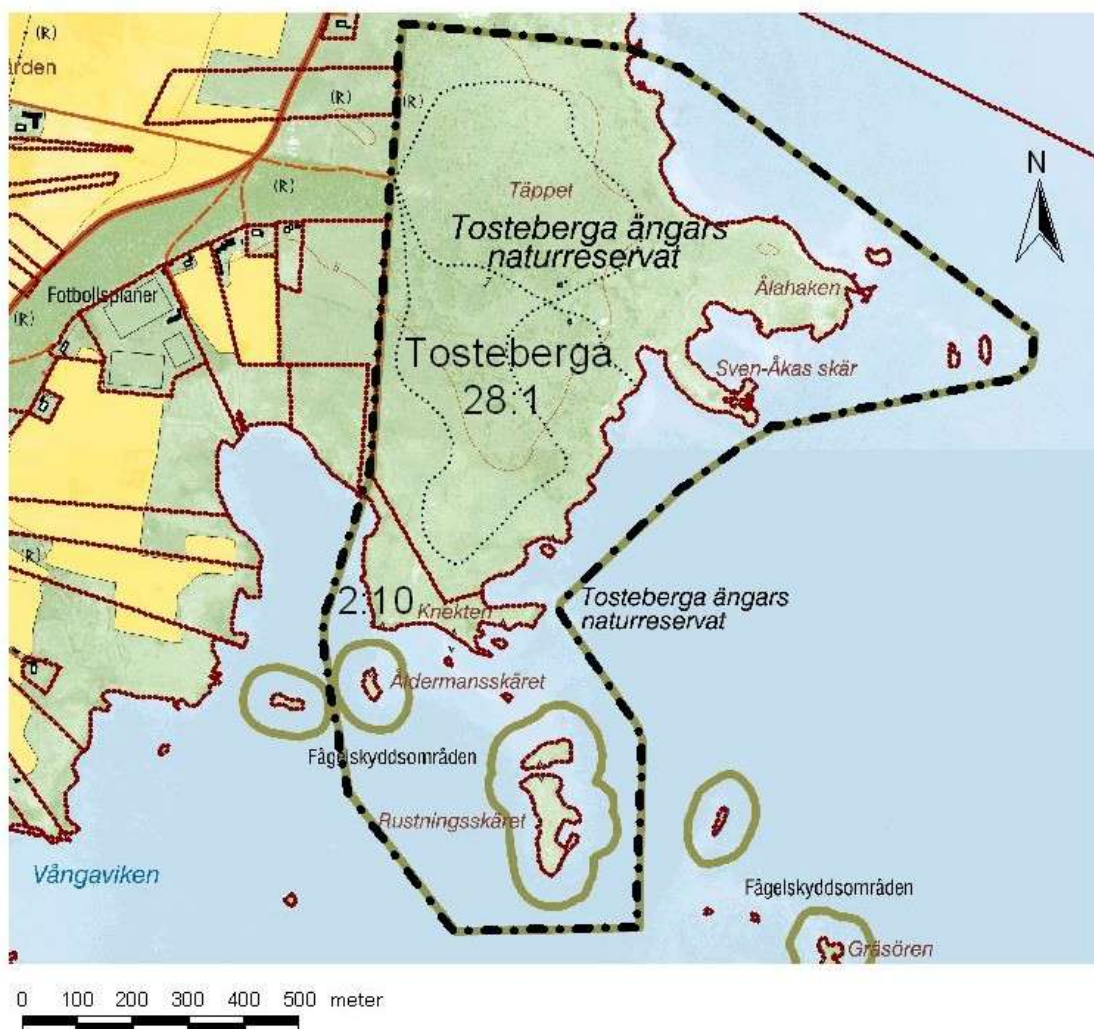

Fig 1. Reservatet är markerat med punktstreckad linje på ekonomiska kartan.

2 Beskrivning av området

2.1 Administrativa data

Namn	Tosteberga ängar		
Objektnummer	xxxx		
Skyddsform	Naturreservat		
Beslutsdatum	1963-06-13		
Naturvårdsförvaltare	Länsstyrelsen i Skåne län		
Internationella åtaganden	EU:s nätverk Natura 2000, SE 0420275 - SCI Tostebergakusten (del av) och SE 0420127 – SPA Tosteberga – Ängaholmarna (del av)		
Län	Skåne		
Kommun	Kristianstad		
Församling/socken	Trolle Ljungby		
Biogeografisk region	Kontinental (Södra lövskogsregionen)		
Läge	Område utmed Östersjön vid Ålahaken, ca 3 km söder om Nymölla ca 20 km Ö om Kristianstad		
Kartblad	Topografiska kartan: Karlshamn 3E SV Ekonomiska kartan: 3E 1d Rakö Ekonomiska kartan: 3E 2d Nymölla		
Gränser	Området är markerat med punktstreckad linje på kartan i fig 1		
Koordinater	Ö: 1,416,206 N: 6,210,203		
Fastigheter och markägare	Tosteberga 28:1 (del av), enskild Tosteberga 2:10 (del av), enskild		
Arealer	Totalt 54,5 ha (land)		
Markslag	54,5 ha land	xx ha vatten	
	Betesmark		
	Naturbetesmark	51,6 ha	
Naturtyper och arter enligt habitatdirektivet	Naturtyp	Areal	
	6270 Artrika silikatgräsmarker nedanför trädgränsen	42,4 ha	
	1630 Havsstrandängar av Östersjötyp	2,2 ha	
	4030 Ris- och gräshedar nedanför trädgränsen	0,24 ha	

2.2 Markhistorisk beskrivning och nuvarande markanvändning

Naturreseptatet Tosteberga ängar bildades av Länsstyrelsen 1963 i syfte att skydda ett naturskönt område med en intressant flora och ett artrikt fågelliv. Till att börja med var Tosteberga ängar skyddat som ett naturminne, med areell utbredning. När Naturvårdslagen kom 1964 (med ändringar 1974) blev området automatiskt överfört till att vara naturreservat. Naturvårdslagen har sedan ersatts av Miljöbalken.

Området Tosteberga ängar är beläget utmed Östersjön och består av en flack moränkust med blockrik betesmark med omväxlande öppna strandängar och täta busksnår. Det kustnära området är låglänt med den högsta höjden 7,5 m.ö.h. på kullen i mitten. Berggrunden består av kritkalksten överlagrad med den osorterade jordarten kalkrik morän, som avsatts under den senaste istiden. Moränen är här till stor del blockrik och även storblockig i de högst belägna partierna. En del av strandsträckan präglas av många frispolade, tätt liggande stenblock, som i fig 2. Andra sträckor har sandstrand. Den kalkrika morän som dominerar området ger näringsrika förhållanden vilket resulterat i en rik flora på de marker som inte konstgödslats och där det inte bedrivits någon mer omfattande stödufödring. Ett par låglänta mindre ytor i södra delen består av sand som svallats vid stranden av ett hav under tiden efter att isen dragit sig tillbaka. Väster om reservatet löper i riktning mot Tosteberga by i sydväst en svagt böjd höjdrygg bestående av flygsand med dyner.

Fig 2. Stranden vid Sven-Åkas skär med frispolade stenblock.

Studier av historiska kartor och skriftligt material ger värdefulla uppgifter om bland annat växtlighet och markanvändning. Området Tosteberga ängar var enligt uppgift tidigare en del av utmarken till byn Tosteberga. Utmarken längs kusten bestod under 1700- och 1800-talet delvis av mer eller mindre tuvig ljungdominerad fäladsmark. På betesmarken fanns insprängt små åkerlyckor, så kallade sandfall, odlade som komplement till de otillräckliga

ensådesåkrarna på inägorna. Oftast odlades lyckan med bovete och havre i 2-3 år för att därefter ligga i träda 6-20 år. Dessa lätta jordar gödslades inte, annat än vad som tillfördes när djuren betade där. Råg odlades på lite bättre jordar som även gödslades. Lyckodlingar bredde ut sig på bekostnad av betesmark, vilket fick svåra konsekvenser för boskapsskötseln. Uppgifter finns om att lyckodlingarna under 1700-talets första hälft på flera håll var så utbredda att något bete knappt fanns kvar. Området Tosteberga ängar ingick i inägomarken 1726 då stora delar av den sandiga marken var uppodlad och resten utnyttjades som äng. Hela området på udden hägnades in någon gång före 1810 och återgick senare under 1900-talet helt till att vara betesmark.

Byn Tosteberga tillhör Trolle Ljungby socken som ligger i gamla Villands härad i nordöstra Skåne. I det äldsta skriftliga belägget 1336 (Diplomatarium Danicum, vidimerad avskrift 1482) stavas namnet *Thyrstabiaerg*. Ortnamnet är ett ursprungligt naturnamn där förleden troligen är växtbeteckningen *torste* 'brakved, Rhamnus frangula'. Senare leden är substantivet *bjär/berg* i en tidig form av "ortnamnsplural". Byn Tosteberga omnämns i skrift i Lunds stifts landebok från 1659, där det står att åkern var bevuxen med risek och hassel. År 1701 finns en uppgift om insprängda lyckor på fäladsmark österut mot havet, vilket skulle kunna syfta på reservatsområdet. 1767 nämner Gillberg att det fanns "någon surskog", ett begrepp som under 1700-talet innefattade i princip all lövskog utom högskog av ek och bok, dominerad av al, björk och hassel.

Den äldsta kartan som använts för det aktuella området är Gerhard Buhrmans karta över Skåne från 1684 och den visar endast ett skoglöst område. Det man tidigast vet med större noggrannhet utifrån lantmäterimaterial är från tidigt 1700-tal. 1726 gjordes en geometrisk avmätning över byn Tostebergas marker och anledningen var sannolikt ägodelning-ar. Kartan visar tyd-

Fig 3. Den geometriska kartan från 1726 visar att området vid Tosteberga ängar var inägomark med åkrar (ljus) och ängar (grönt). Nästan $\frac{3}{4}$ av ytan var uppodlad. Landdelen av reservatsgränsen samt parkeringen är markerade för orienteringens skull.

ligt att hela området som nu heter Tosteberga ängar vid det laget var inägomark med åker- och ängsmark, se fig 3. Kartan ger en överblick över inägomarken men är inte geografiskt exakt. Flera hägnader syns och inom vissa delar är marken indelad i mindre skiften. Så mycket som $\frac{3}{4}$ av marken ser ut att ha varit uppodlad. Det verkar vara så att redan vid den här perioden nådde odlingsexpansionen sitt maximum i utnyttjande av odlingsbara marker i trakten. Där reservatsgränsen går fanns vid den här tiden ingen hägnad. Var den tidigare hägnaden till utmark gick går inte att utläsa. Beskrivningen ger uppgifter om att byns sex hemman var utsocknes frälse till Ljungby gård. Åkern som brukades i ensäde var belägen i två vångar, Västre och Östre Vångar. Jordmånen som bestod av olika slags sandmylla var till större delen skarp (torr) med mycket jordfast sten. Åkern som inte gav högre avkastning än korntal 2 eller 3, odlades två år med bovete och råg och fick därefter vila i 6-8 år. Flygsanden förstörde en del av skörden. Till hemmanen hörde nödtorftiga kålhagar, men varken beteshagar, humlehagar eller trädgårdar. Ängsmarken var belägen i bägge vångarna. Ingen skog (menas ingen högskog av ek och bok) hörde till utan endast buskar av vide, björk och al i ängarna (alltså surskog). "Mulbetesmarken" var skarp och stenig. Åborna (brukarna) fiskade inte i havet utan det gjorde endast de gatehusmän som inte hade något åkerbruk.

Den Skånska rekognoseringskartan från 1812-20, uppmätt för militärstrategiska ändamål, visar bland annat hägnader och topografiska förhållanden tydligt, se i fig 4. Inägorna med åker och äng var hägnade från utmarken där djuren betade. Från byn går två parallella hägnader mot nordost längs höjdryggen bestående av flygsand med dyner. Hägnaderna går fram till en annan hägnad som löper i nord-sydlig riktning, som verkar stämma med västra reservatsgränsen och inramar det som numera är fastighet 28:1 på Tosteberga ängar. Två kala höjder utan markslagssymboler finns markerade vid västra gränsen och mitt i området. Marken söder och öster därom mot kusten till är markerad som tuvig mark eller ljungmark, lite ängsmark syns längst österut samt ett mindre område buskig mark precis norr om reservatet. En väg går från landsvägen österut, norr om flygsandsryggen och fram till hägnaden i nuvarande reservatsgränsen. Jämförelse med 1726 års karta visar att åkermarken till stor del var belägen på höjderna, på självdränerande jordar, och ängsmarken runt om längs kusten.

Fig 4. I detta utsnitt av Skånska rekognoseringskartan från 1812 är hela Tosteberga by med. Vägar, hus och hägnader syns tydligt och inte minst de topografiska förhållandena är framträdande. Större delen av udden i öster, där reservatet ligger, är tydligt avgränsad med en hägnad (fastighet 28:1). Reservatsgräns och parkering är markerade.

Under 1800-talet genomfördes olika jordskiften för att samla ägorna till varje hemman och begränsa antalet tegar i byn. I samband med skiftena upprättades storskaliga kartor över byns mark, ofta i skala 1:4000. Storskiftet (som påbörjades 1749) var den första moderna skiftesreformen. Målet var att samla jordinnehavet genom att begränsa antalet tegar för varje brukare till maximalt fyra tegar i samma ängs- eller åkergrärde. Vid enskiftet (1803-1827) fick varje gård sin mark samlad i en enda jordlott där även gården skulle vara belägen. När enskiftet genomfördes i Tosteberga 1810-13 bestod byn av 8 hemman varav endast ett ägdes av en skattebonde, det vill säga som var självägande och ägde gården han brukade mot att han betalade ränta till kronan. Det var No 2 (3/2 mantal) som var "skatte krono Hästhemman". No 2 fick sina nya ägor förlagda öster om byn ut mot havet och runt Vångaviken, så att en flik av marken gick ut på södra delen av udden där reservatet ligger, vilket ses i fig 5.

Fig 5. Enskifteskartan över Tosteberga by 1810. Husen ligger samlade i bykärnan. Hemman No 2, byns enda skattehemman (vid röd pil), fick sina ägor samlade österut mot havet, på kartan inramade med tunn röd linje. Åkern till No 2 är färgad rosa och åkern på frälsejorden är gul medan åker på allmänningarna är grå. Ängen är mörkgrön. Reservatsgräns och parkering är här markerade med svart.

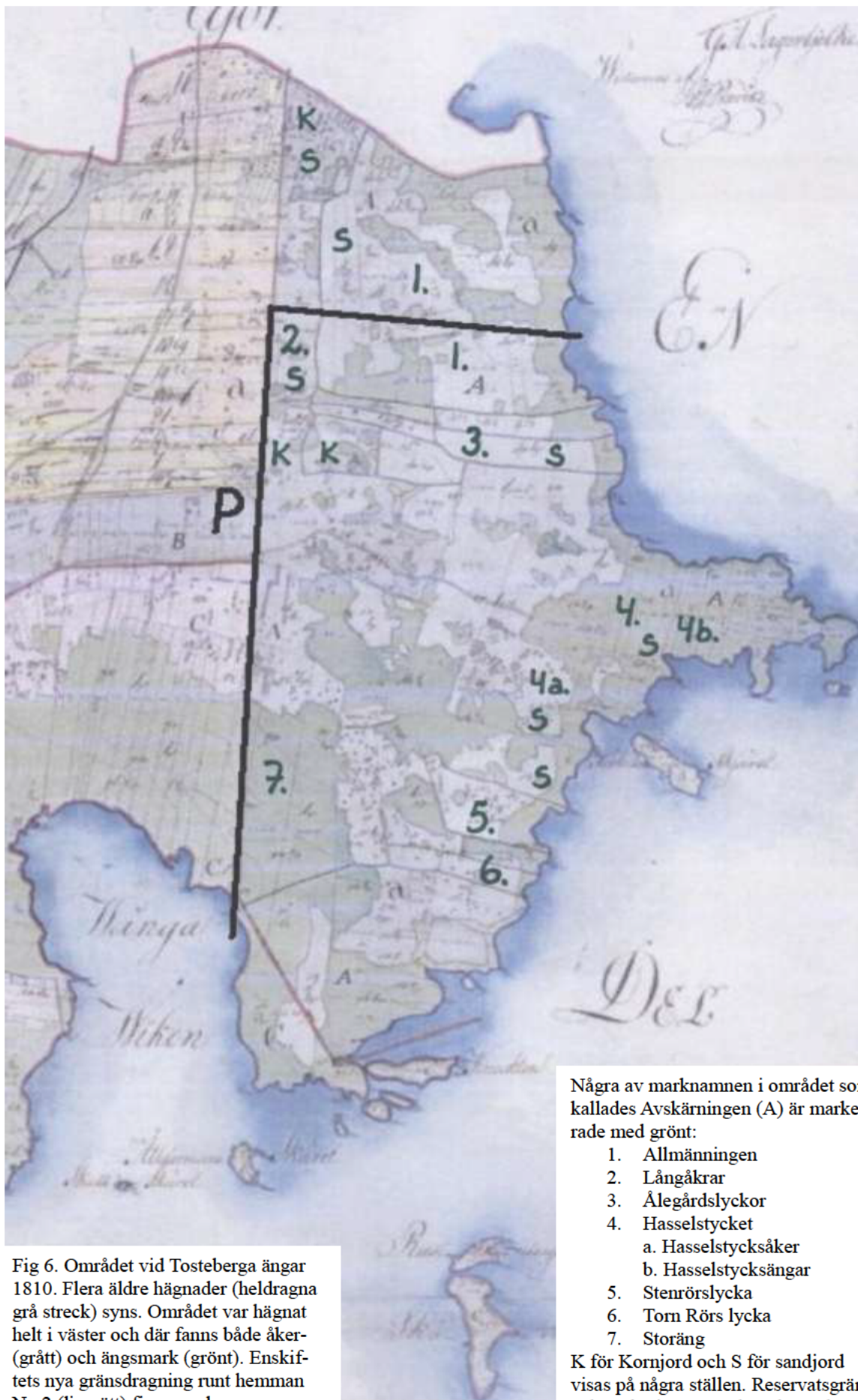

Fig 6. Området vid Tosteberga ängar 1810. Flera äldre hägnader (heldragna grå streck) syns. Området var hägnat helt i väster och där fanns både åker- (grått) och ängsmark (grönt). Enskiftets nya gränsdragning runt hemman No 2 (ljusrött) finns med.

Några av marknamnen i området som kallades Avskärningen (A) är markerade med grönt:

1. Allmänningen
2. Långåkrar
3. Ålegårdslyckor
4. Hasselstycket
  - a. Hasselstycksåker
  - b. Hasselstycksängar
5. Stenrörslycka
6. Torn Rörs lycka
7. Storäng

K för Kornjord och S för sandjord visas på några ställen. Reservatsgräns och parkering är markerade med svart.

Även de båda skären Åldermansskäret och Rustningsskären ingick. Övriga sju var frälsehemman under Trolle Ljungby gods, klassificerade antingen som insocknes (fem) eller utsocknes (två) frälsehemman. Dessutom fanns det i byn många gatehus, obesutten bebyggelse på byallmanningen, inte mindre än tjugo stycken. Samtidigt med enskiftet verkställdes storskifte mellan frälsehemmanen. Större delen av reservatsområdet tillhörde alltså Trolle Ljungby gods, som är fideikommiss sedan 1768.

I enskifteshandlingarna är alla byggnader i byn beskrivna med byggnadsmaterial och om de var i gott skick eller förfallna. Ifall tomten var rymlig eller trång och även hur många fruktträd de hade av olika sort noterades. Exempelvis står det att No 2 som ägdes av bröderna Jöns Toresson och Ola Svensson hade rymlig tomt på 9 $\frac{3}{6}$ kappland (det går 32 kappland på ett tunnland), manngårdsbyggnad och ladugård var av furubåle på ekfot och stolpar, täckta med halm och i "behållit tillstånd". I trädgården på 4 $\frac{1}{2}$ kpl som var inhägnad med dubbel stengärdesgård fanns 11 päron-, 1 äpple- och många körsbärsträd men nämns inga "ockulager" (ympade). Två brunnar försedda med kar hade man.

På enskifteskartan ses både markförhållanden före skiftet och hur de nya gränserna skulle dras enligt de raka linjer lantmätaren ritat. Det går att ana sig till var hägnader fanns. Reservatsområdet var vid tidpunkten uppodlat till ungefär hälften och resten var ängsmark, se fig 6. Själva åkrarnas utbredning stämmer ganska väl överens med området som på Skånska rekognosceringskartan i fig 3 är kala höjder utan markslagssymboler. De små flikiga åkrarna var på sina ställen fulla av impediment, som bestod av stenblock och odlingsrösen. De små hägnaderna inramar ytor mitt i eller på delar av åkermarken. En del av dessa hägnader återfinns på 1726 års karta och är således gamla. Efterhand har de mist sin funktion när hela området hägnats in som ett täppe med åker- och ängsmark där djuren släpptes på bete först efter skörd och slåtter.

Exakt när området hägnades in har inte framkommit i det studerade materialet men det har skett någon gång mellan 1726 och 1810.

Området benämns "Avskäringsjorden" (A) i enskifteshandlingarna. Där finns beskrivet marknamn som berättar om markförhållanden, om användning eller hur landskapet såg ut. Dessa namn ger ledtrådar till markens historia. Därför nämns några av dem här och deras läge visas på kartan i fig 6. Namnet "Allmanningen" talar för sig själv, det hade varit samfällad mark till byn. "Långåkrar" var långsträckta, mellan Allmanningen och gränsen mot åkermark i väster. "Ålegårdslyckor" kan ha med ålafiske att göra, smala hägnader ner mot havet. "Hasselstycke" visar att där växte hassel i åker- och ängsmarken. "Stenrörslycka" berättar att det fanns gott om stenrör, alltså högar med sten som samlats i odlingsrösen. Sådana fanns också på "Törn Rörslycka" och "Thörnerörslycka" där det när namnet gavs växte törniga buskar, slån eller hagtorn, i rösen. Namnet på ängen i sydväst, "Storäng" talar för att den var just stor. Den mesta av marken var klassad som sandjord

Fig 7. Vid Laga skifte delades hemman No 2 i fyra skiften och i detta utsnitt ses den östra lotten Nr 2:2 som går ut på södra delen av Tosteberga ängar.

(bovete- och havrejord) men i de högre belägna partierna fanns även kornjord som ansågs så bördig att den lönade sig att gödsla. Även det hägnade området med flygsand och dyner benämndes Avskäringsjorden (B) och till och med denna sandiga mark utnyttjades som åker och var indelad i smala tegar. Förutom vägen som gick från landsvägen fram till hägnaden fanns ytterligare en väg som gick ut i väst-östlig riktning längs södra delen av flygsandsområdet och vidare ut över åkrarna och ängarna. ”Tockahole Skjäret” heter numera Sven-Åkas skär.

Laga skifte (1827 och framåt) var en fortsättning och modifiering av enskiftet med en mer genomtänkt arrondering, rumslig fördelning av gårdens ägor. Varje gård tilläts ha tre ägoskiften, två i åker och äng samt ett i skogsmark. Laga skifte genomfördes 1829 i Tosteberga. Marken delades upp i ägolotter, med raka linjer över äldre hägnader och tidigare åker- och ängsmark, och stengärdesgårdar uppfördes längs de nya gränserna. Hemman No 2 delades nu i fyra ägoskiften och som framgår i fig 7 innefattade den östra lotten med beteckning 2:2 även södra delen av Tosteberga ängar, inklusive skären. Vid tiden för införandet av laga skifte och framåt skiljer man inte längre på in- och utägomark utan använder istället begreppen inrösnings- och avrösningsmark. Med inrösningsjord (eller –mark) menas jord som antingen var uppodlad redan eller skulle duga till åker. Avrösningsjord (eller –mark) i sin tur var mark som inte lönade sig att odla. Vid en hemmansklyvning av Nr 2:2 som gjordes 1852 fick den östligaste ägolotten beteckningen 2:10.

Hundra år efter skiftesreformerna ger Häradskartan från 1929 uppgiften att området var betesmark, utom en hägnad yta på ett tunnland som var ”åker huvudsakligen använd som betesmark” (med plustecken) på skifte *e* med ett litet kärr söder om, se fig 8. Marken tillhörande Trolle Ljungby fideikomiss är indelad i bruksområden kopplade till arrenden,

Fig 8. Av Häradskartan framgår att området vid Tosteberga ängar var betesmark 1932 och uppdelat mellan flera brukare. Reservatsgräns och parkering är markerade.

på kartan markerade *d-h*. Hägnaden i väster fortsätter inte norr om reservatet utan betesmarken är sammanhängande även lite västerut. Tallskogen väster om Tosteberga ängar har planterats någon gång i början av 1900-talet, för att förhindra sandflykt. Ytterligare information om markanvändning ger flygfotot taget på 1940-talet, se bilaga 1. Till största delen var det ett öppet trädlöst område, speciellt i södra delen och närmast kusten. I mitten fanns tät träd- eller buskvegetation som glesades ut mot norr. På den hägnade ytan syns långsmala stycken med olika grödor, alltså var den uppodlad vid det tillfället. Flygfotot från 2004 i bilaga 2 ger ett likartat intryck av såväl öppna som trädbevuxna marker, med den skillnaden att buskagen i mitten av området har tätat samt brett ut sig främst mot sydost men även med spridda dungar mot havet i öster. Även i den norra delen är buskagen något mer utbredda. Den enda bebyggelsen inom området är tre små stugor på skifte *g*.

Äldre kartmaterial och beskrivningar ger ledtrådar till ett områdes eventuella kontinuitet i markanvändning. Tolkning av kartor och beskrivningar får ske med viss försiktighet. Kännedom om växtlighet och markanvändning blir fragmentarisk utifrån de historiska nedslag vid olika tidpunkter som materialet ger, ett fryst ögonblick av historien. Naturgivna förutsättningar som geologi, jordarter, topografi och hydrologi har styrt bosättningar och markutnyttjande. Tosteberga ängars läge utmed kusten på mark som var sandig, blockrik och delvis ljungbevuxen gör att området tidigt var utmark använd till betesmark. Särhågnade åkerlyckor tidigt i historien tyder på att det varit utmark. Små lyckor odlades alltså upp efterhand och under 1700- och 1800-talen användes hela ytan till åker- och ängsmark. Namnet Tället som numera finns på norra delen av området betyder ”tappa, hägna in” och ger en historisk koppling till att det varit inhägnad mark.

Samhällsrelaterade förhållanden har spelat stor roll för landskapets förändring, där skiftesreformer och tekniska framgångar såväl som sociala strukturer avspeglas. Folkmängden ökade under 1700- och 1800-talen vilket ledde bland annat till uppodling av tidigare utmarker. Nya gränsdragningar, såsom skiftenas raka linjer, som drogs över tidigare hägnader och markslag är på många ställen påtagliga i dagens landskap genom de stengärdesgårdar som uppfördes i fastighetsgränserna. Inom naturreservatet och längs dess yttergräns finns vällagda stenmurar, såväl i fastighetsgränser som är gällande än idag som längs bruksgränser för olika arrendatorer inom Trolle Ljungbys marker. Förutom stengärdesgårdarna finns gott om kulturhistoriska spår, i form av äldre hägnadssystem med stengärdesgårdar och stensträngar, samt odlingsrösen, fossila åkrar och äldre vägar.

Längre fram lönade sig inte markerna att odla utan har utnyttjats i första hand som betesmark under senare tid. En mindre yta var fortfarande uppodlad under 1900-talets första hälft. Området har längst kontinuitet som betesmark. Ängsbruket förekom under en förhållandevis kort period av 200 år. Därför är den hävdregim som ska tillämpas fortsatt bete. Under perioden när där var äng och åker släpptes djuren på bete efter slåtter och skörd. Under de år då åkrarna låg i träda har marken tjänat som bete, efter ängsskörden. Taggiga buskar, hassel och annat sly har vuxit upp i skydd av stengården och rösen. I skydd av taggiga buskar som inte betas har andra lövträd kunnat växa upp, som exempelvis den unga eken i fig 9. Nötskrikor gräver ner ollon i anslutning till rösen och törne. Området har vuxit igen allt mer med träd och buskar under det senaste århundradet.

Fig 9. En ek som vuxit upp i skydd av taggbuskar som inte betas, som i sin tur vuxit upp i stenrösen. Kanske ekollonet en gång grävdes ner av en nötskrika.

Genom att lägga ihop två olika kartor skapas en karta med två tidsskikt. En jämförelse kan då lätt göras mellan äldre och nuvarande, eller sentida, markanvändning, som i fig 10 där Häradskartan från 1929 lagts i ett genomskinligt skikt ovanpå enskifteskartan från 1810. En ytterligare jämförelse kan göras med dagens karta eller ortofotot. Dessutom kan i detta fall göras ytterligare en koppling bakåt i tiden till den geometriska avmätningen 1726.

Fig 10. I ett historiskt kartöverlägg kan två tidsskikt ses samtidigt och eventuella spår i markanvändning tolkas, som äldre hägnader och fossila åkrar. Här har Häradskartan från 1929 lagts som ett genomskinligt skikt ovanpå enskifteskartan från 1810. En sådan karta är värdefull att ha med vid fältarbete både för att kunna orientera sig i nutid och samtidigt hitta historiska spår i landskapet.

Fig 11. Hägnaden till Ålagårdslyckorna på kartorna från 1726 och 1810. Röd pil visar böjen på hägnaden i västra gränsen.

Fig 12. Hägnaden finns kvar form av en stengärdesgård i sin ursprungliga sträckning, med en tydlig böj. Här ses stengärdet mot söder med Ålagårdslyckorna till vänster.

Spår i markanvändande kan tolkas, exempelvis trädkontinuitet, hägnader, fossila åkrar, väg-system och bebyggelseutveckling, något som är till hjälp bland annat för att kunna utläsa eventuell kontinuitet och förändring i landskapet samt för att öka kunskapen om och förståelsen för varför området ser ut som det gör idag. Det historiska kartöverlägget är ett värdefullt redskap vid fältundersökning för att hitta historiska spår i dagens landskap.

På Tosteberga ängar finns bevarade markstrukturer som härrör från de tidigare odlingarna och är med redan på 1726 års karta, se åter fig 3. Marknamnen härrör från enskiftet (fig 6). Hägnaden runt Ålagårdslyckorna är en sådan välbevarad struktur som finns kvar till stora delar, på skifte *d*. Den böj som är tydlig på hägnaden i väster 1810 kan urskiljas redan 1726 och än idag finns just denna stengärdesgård mellan Ålagårdslyckorna och Långåker kvar i sin ursprungliga sträckning med en tydlig böj, se fig 11 och 12. Formen på det södra hägnaden är också tydlig och den finns kvar utom närmast havet. På enskifteskartan syns ytterligare en hägnad i mitten av Ålagårdslyckorna mellan ängen i norr och åkern i söder. Just här syns tydligt skillnaden på vilken mark som varit värt mödan att stenröja för att kunna odla och vilken som var så stenbunden att den fick tjäna som äng, vilket visas i fig 13. På Tosteberga ängar finns gott om spår av fossila åkrar. På en del ställen är marken väldigt stenig trots att det varit åker, men det fungerade så länge hacka och årder var de redskap som användes. De nya bruk-

Fig 13. Ålagårdslyckorna är fossila åkrar, här sedda mot öster där det är en klar skillnad i blocktäthet mellan ängen (till vänster) och den stenröjda åkern.

Fig 14. Blottlagd sand i områdets södra del, där det tidigare varit åker.

Fig 15. Fortfarande växer gott om hasselbuskar där *Hasselstycke* låg enligt 1810 års karta. Här ses ett stycke av det som var *Hasselstycksåker*. I stubbskottsängen röjdes buskar efterhand som material behövdes.

Fig 16. Hagtornsbuskar växer demonstrativt i odlingsrösen på det som 1810 hette *Stenrörslycka*. Stycket intill hette *Torn Rörs lycka*, båda passande marknamn.

ningsgränserna har lagts rakt över det tidigare mosaikartade landskapet. Hägnaden längs västra gränsen kom att skära rakt över åkermarkens långsmala tegar när *Långåker* bildades. Andra stenmurar revs och stenen användes till en ny mur, exempelvis norr om *Ålagårdslyckorna* på skifte g. Åkern längst i söder är med på kartorna både 1726 och 1810. Där den fanns, både på skifte 2:10 och h, finns idag mindre ytor blottlagd sand, se fig 14 och det är på en yta med jordarten svallad sand. Det finns även gott om hägnader som tillkommit efter enskiftet och inte finns beskrivna i kartmaterialet.

Trädslagskontinuitet är värdefull i de fall det går att hitta spår. Området som 1810 kallas *Hasselstycke* är än idag bevuxet med bland annat hassel, se i fig 15. På det som hette *Stenrörslycka* (fig 16) växer idag så gott om taggbuskar, törne (hagtorn) i rösen så den gör snarare skäl för namnet på marken intill, *Torn Rörs lycka* som i sin tur är väldigt igenväxt. 1810 gick en väg österut längs södra delen av flygsandsområdet och ut över åkrarna och ängarna, genom vad som 1929 var en fälla med "åker använd som bete" på skifte e och var den yta som odlats längst. Fällan finns kvar idag, hägnad med stengärdesgårdar, och snett genom fällan leder en stig i nästan samma sträckning som den tidigare vägen. Inom fällan finns flera odlingsrösen med mindre stenar upplagda på större jordfasta block, likt det som ses i fig 17. 1929 användes istället den mindre väg som gick österut från landsvägen längs med norra delen av flygsandsområdet, där det var tallplantering, och som fortsatte vidare ut i betesmarken ner mot havet. Samma väg används idag fram till parkeringen som ligger i talldungen, men den är så gott som borta ute i betesmarken.

Vägsträckan fram till parkeringen är samma som återfinns på kartorna från tidigt 1800-tal. Mellan skiftena *f* och *d* leder en typ av fägata, kantad av stengärden, en bit in i *Stenrörslycka*.

Marken inom reservatet hör till två fastigheter, Tosteberga 2:10 längst i söder som är självägande och Tosteberga 28:1 för övrig mark som tillhör Trolle Ljungby gods. På den fastigheten är marken uppdelad på flera skiften med sammanlagt tre olika brukare på fem skiften, vilka finns med på samma karta som Anläggningar för friluftslivet, se bilaga 5. Markerna ingår i åtgärdsplaneområdena för lantbrukare. Vällavade stengärden löper längs de gamla brukningsgränserna, varav de flesta gäller fortfarande utom de skiften som blivit hopslagna. Skiftena är numrerade 1-6 norrifrån. De båda skiftena längst i norr som på Häradskartan betecknades *g* och *d* är nu nr. 1a och 1b. *F* och *d* heter numera nr. 4. På Trolle Ljungbys mark har skiftena 1 och 4 en arrendator, 3 och 5 har en arrendator medan 2 har en arrendator. Nr. 6 tillhör fastigheten 2:10. År 1989 utfärdades ett förbud mot spridning av handelsgödsel eftersom den unika floran trots bete och röjningar gått tillbaka. Idag är det marken inom det andra skiftet norrifrån räknat, öster om parkeringen, som har tydlig gödselpåverkan. Stengärden och taggträdstängsel avgränsar brukningsdelar och betesfällor. Som besökare kan man klättra över hägnaderna via sådana trätappar som ses i fig 18.

Hela området Tosteberga ängar är naturbetesmarker som betas av nötkreatur i dagsläget, även Åldermansskäret och Rustningsskäret dit djuren vandrar vid lågvatten. Betestrycket kan anses ha varit tillfredsställande under året. Under de senaste trettio åren har det jobbat med röjning på Tosteberga

Fig 17. Odlingsröse med småsten på jordfast block på den yta som odlades längst, åtminstone in i slutet 1940-talet.

Fig 18. Besökare tar sig förbi stengärden och stängsel via trätappar. Det finns gott om sådana övergångar inom området.

Fig 19. Röjning av taggiga buskar, som här nyponrosor på södra delen av området, behöver ske kontinuerligt för att hindra igenväxning.

ängar, ändå har buskvegetationen blivit tätare. Rökning av buskar har också gjorts på senare tid. Ett område på skifte nr.3 rensades till exempel från hassel men på grund av för dåligt betestryck började det snabbt växa igen. Rökning av taggiga buskar har gjorts i söder men uppslag kommer fort tillbaka, se fig 19. Med tanke på att markerna har vuxit igen mer och mer är det önskvärt att genom fortsatt rökning återskapa ett tidigare stadium av landskapsbilden. Syftet var 1963 att vårda området så att dess dåvarande karaktär bibehölls. Flygfotot från 1940-talet, se bilaga 1, som visar ett ännu öppnare landskap än 60-talets kan tjäna som förebild och målbild för hur stor del av träd och buskage som ska vara kvar.

2.3 Områdets bevarandevärden

2.3.1 Geovetenskapliga, biologiska och kulturhistoriska bevarandevärden

Området Tosteberga ängar utgörs av en kuststräcka utmed Östersjön, vid Skånes enda skärgård med öar och skär, präglad av betade öppna strandängar omväxlat med tät buskvegetation. Stranden kan betecknas som en flack moränkust. En del av stranden präglas av frispolade, ibland tätt liggande, stenblock. De geologiska grundförutsättningarna ger artrika naturtyper, från de torra hedarna via torra och friska låglandsgräsmarker till havsstrandängar. Den kalkrika moränen ger en art- och individrik flora som är hävdbero-

ende. Den sällsynta fältnockan, se fig 20, är en raritet som trivs på torr, kalkrik mark. Den ingår i ”Åtgärdsprogram för hotade arter”. Området är mycket fågelrikt, inte minst kustpartiet med öar och öppna strandängar men även i täta buskage.

Naturbetesmarkerna innehåller en mosaik av småmiljöer med variation i ljus-, värme-, jord- och fuktförhållande. De olika biotoperna ger olika förutsättningar som bidrar till hög biologisk mångfald i området. Det biologiska bevarandevärdet ligger i att bevara artdiversiteten. Stora delar av marken är opåverkad av kvävegödsel, undantaget de mest kustnära delarna som naturligt påförs tång. Träden har alltid haft en viktig funktion i landskapet och varit en resurs för foder, frukt, brännved och material till redskap och stängsel. Alltså var det viktigt med varierande trädslag. Området har längst konti-

Fig 20. Fälnockan är en sällsynt art som trivs på torra kalkrika marker. Den ingår i Åtgärdsprogram för hotade arter. (Foto: Björn Widén, 030602)

nuitet i användning som betesmark. Marken har historiskt sett även varit åker- och ängsmark. Darrgräs som växer både i de norra och mellersta delarna indikerar detta, tillsammans med äldre kartmaterial. Ängsskära

som växer på havsstrandängen i mellersta delen är också en slåtterindikator. Antingen området har varit betesmark eller åker och äng så har det funnits buskar och träd i landskapet. Det har funnits en dynamik i stubbskottsängen, där buskar röktes efterhand som materialet behövdes.

Fig 21. Tosteberga ängar har längst hävdhistoria som betesmark och att markerna fortsätter hållas öppna genom bete ger dem ett stort biologiskt, ekologiskt och kulturhistoriskt värde.

Områdets kulturhistoriska värde ligger i att marken har använts till bete under lång tid. Att markerna till stor del bibehållit sin öppna karaktär (fig 21) genom att den betats genom århundraden, och även periodvis använts som åker- och ängsmark, ger dem ett stort såväl biologiskt och ekologiskt som kulturhistoriskt värde. Där finns vegetationstyper och växtarter som visar på långvarig slåtter- eller beteshävd. 1940-talets flygfoto får tjäna som förebild och målbild vid restaurering och fortlöpande skötsel.

Området är mycket blockrikt och vällavade stengärdarna löper längs skiftes- och bruksgränser och inramar dessutom såväl äldre som nyare hägnader. För att kunna utläsa de äldre markstrukturerna i landskapet är det viktigt att stengärdesgårdar, stensträngar, odlingsrösen och andra kulturhistoriska impediment hålls synliga och inte växer igen med sly. Enligt traditionen användes träd och buskar som växte i gårdarna för att behovet av klenvirke var stort.

2.3.2 Översiktlig vegetationsbeskrivning

Indelningen av området i naturtyper följer i första hand *Svenska naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000* och kan ses på kartan i fig 4. Klassificeringen enligt Natura 2000 ger att den dominerande naturtypen ”Artrika silikatgräsmarker nedanför trädgränsen” (6270) utgör 42,4 hektar av en areal på totalt ca 52 ha. Denna dominerande del av betesmarken som består av såväl öppna som halvslutna och slutna partier är mycket örtrik med exempelvis gullvor, backsippor, Sankt Pers nycklar och fältnocka i fältskiktet.

En annan naturtyp definierad enligt Natura 2000 är ”Havsstrandängar av Östersjötyp” (1630) som utgör 2,1 ha. Även naturtypen ”Ris- och gräshedar nedanför trädgränsen” (4030) förekommer på ett litet område om ca 0,25 ha, där det är öppet och finns blottlagd sand (fig. 14). Ett område med ”Kultiverad fodermark” på 2,2 ha är för mycket gödselpåverkat, med mycket nässlor, skräppor och maskrosor, för att platsa i någon naturtyp medan tre mindre områden med sammanlagt 1,9 ha står som ”Annan naturtyp” eftersom de var svårdefinierade. Dessutom ingår flera av naturtypen ”Skär och små öar i Östersjön (SF)” (1620) även om de inte är klassificerade på kartan. Ett mindre område med kalkfuktäng, beläget nära havet rakt öster om parkeringen, finns inte heller med i klassificeringen enligt Natura 2000.

2.3.3 Fauna och flora

I de täta busksnåren dominerar hagtorn, slån och nypon. I de skyddande taggbuskarna växer hassel, fläder, skogskornell med flera upp. Floran är rik på de kalkrika ängarna. Blåsippor, vitsippor och gulsippor blommar tidigt på våren, därefter gullvivor, backsippor, Sankt Pers nycklar (fig 21 och 22) och göknycklar. Fältnocken (*Tephrosieris integrifolia*) är

Fig 21. Backsippor och gullvivor.
(Foto: Mona Person, 020430)

Fig 22. Sankt Pers nycklar och gullvivor.
(Foto: Mona Persson, 020430)

en raritet som trivs på torr, kalkrik mark. Den kräver speciell hänsyn och ingår i ”Åtgärdsprogram för hotade arter”, fastställt 1999 att genomföras under perioden 1999-2002 och därefter reviderat för femårsperioden 2004-2008. Fältnocken är känslig för betetryckets sammansättning, därför har en särskild fålla hägnats med elstängsel där fältnocken finns inom skiftet nr.1, se bilaga 5, och är avstängt för bete tills efter fröperioden. Långsiktigt mål med ÅGP Fältnocka är att skapa livskraftiga populationer, som ska överleva långsiktigt med minimum av mänsklig manipulation. På fuktigare mark växer majviva, ängsnycklar och älväxing.

Inventering för Skånes flora (1975) redovisar hela 25 lokaler inom reservatsavgränsningen. Följande 6 indikatorarter finns registrerade: solvända, honungsblomster, sumpgentiana, ängsskära, småvänderot och axveronica. Dessutom har 12 rödlistade arter redovisats. Av kärlväxter är det, förutom fältnocken, trubbstarr, busktörne och luddfingerört. Ur djurvärlden finns stinkpadda (strandpadda), kalkkärrgrynsnäcka och göktyta.

Tosteberga ängar inventerades i Ängs- och betesmarksinventeringen 2002-04. Där framkommer att på större delen av de öppna ytorna finns en artrik hävdgynnad flora. Där finns väldigt många arter sett över hela området och av dem är flera sällsynta i Skåne. Olika arter indikerar olika vegetationstyper. Till exempel är göknycklar, älvväxing, darrgräs och majviva indikatorer för kalkfuktäng. Blodnäva, fältnocka, jungfrulin och spåtistel indikerar kalktorräng. Jordtistel, backsippa, backtimjan, gullviva och solvända är däremot allmänt indikerande för långvarig god hävd på friska marker. Sankt Pers nycklar kan indikera antingen kalkfuktäng eller allmänt god hävd, brudbröd indikerar kalktorräng eller allmänt god hävd, medan vildlin indikerar antingen kalkfukt- eller kalktorräng. Arternas förekomst kopplas till naturtyperna i bilaga 3. Hagtorn, slån och rosor förekommer i mängd på vissa områden.

Kuststräckan är ett fågelrikt område. Kustpartiet med öarna är som helhet väldigt fågelrikt med gott om häckande vadare, änder, gäss och svanar som de i fig 23. Ett stort antal havsörnar övervintrar längs kusten. På de öppna strandängarna häckar strandskata, rödbena, större strandpipare och tofsvipa (fig 24). I de täta buskagen finns också ett rikt småfågelliv med bland annat näktergal, trädgårdssångare, törnsångare, törnskata och hämpling. I artikeln *Häckande fåglar på havsstrandängar och i skärgården i nordöstra Skåne 2004* av Nils Waldemarsson, redovisas en sammanfattning av resultaten från fågelinventering längs kuststräckan mellan Fårabäck och Valje. Motsvarande inventering gjordes 1983/84 av Cronert och Svensson. Det konstateras att området hyser en både art- och individrik fågelfauna med för Skåne unika eller hotade häckfågelarter som svärta, kärrsnäppa, silltrut, roskarl, kentsk tärna och skräntärna. En del arter har minskat under de senaste tjugo åren. Gråtrutsbeståndet reducerades kraftigt mellan 1983/84 och 2004, mycket på grund av att arten drabbats av fågeldöd. Andra arter har minskat till följd av utebliven hävd på skärgårdsöar-

Fig 23 . En simmande svanfamilj får representera det rika fågellivet utmed kusten...

Fig 24 . ...tillsammans med en ensam tofsvipa på en sten vid Knekten i söder.

Fig 25. Vadarfåglar är beroende av välhävda strandbetesmarker.

na. På strandängarna, som för vidare är viktiga ur häckningssynpunkt, verkar hävden däremot vara tillfredsställande. En välhävdd strandbetesmark, som den i fig 25 är en viktig biotop för vadarfåglar, som för att hitta föda är beroende av kort vegetation i vattenbrynet. Träd och buskar kan användas som utkiksplats för rovfåglar och ska därför inte finnas inom 100-200 meter.

2005 gjorde O. Hammarstedt en fjärilsinventering på 25 lokaler i Skåne inom ett miljövervakningsprojekt. De flesta lokalerna är befintliga reservat. Tosteberga ängar finns med i inventeringen och där noterades 21 arter av dagfjärilar (+ bastardsvärmare). En av dessa är silversmygare (Allmän ängssmygare) *Hesperia comma*, en fjäril som är rödlistad som missgynnad (NT) i Sverige. Arten observerades i 32 exemplar på Tosteberga ängar, alltså en god population. Vid inventeringen fanns den endast i områden med passande hedartad biotop med fårsvingel *Festuca ovina*, troligen en huvudsaklig värdväxt. Svingelgräsfjärilen *Lasiommata megera* var vanlig, vilket nog alla stenarna och stenmurarna är främsta anledningen till. Området bedöms vara så hårt betat att blommorna endast är måttligt många, särskilt framåt eftersommaren, men på strandängarna i södra delen fanns gott om blommor som ger nektar åt många fjärilar. Tosteberga var enda lokalen där eldsnabbvingen *Thecla betulae* (hette björksnabbvinge fram till 2005) konstaterades. Larven av eldsnabbvingen lever på slånbuskar. *Geranium* är viktiga värdväxter för rödfläckig blåvinge *Aricia agestis* och möjlig värdväxt åt ytterligare några dagfjärilar. Trådklöver *Trifolium dubium* kan vara viktigaste värdväxt åt puktörneblåvingen *Polyommatus icarus* här. Andra dokumenterade

Fig 26. När kaninerna gräver hålor rörs jorden om och blir kalkberikad, vilket innebär att andra näringsämnen frigörs och blir tillgängliga för växter.

arter var mindre guldvinge (57), rapsfjäril (12), rovfjäril (9), eldsnabbvinge (6), silverblåvinge (5), kålfjäril (4), rödfläckig blåvinge (3), smultronvisslare (2) och citronfjäril (1).

Gott om kaniner lever i området. Deras grävande gör att sandjorden blottas och rörs om (fig 26) vilket är bra för mångfalden. Kalkrikt material kommer fram och berikar jordmånen. Efter att jorden blivit blottlagd blir det nykolonisation och successionen hålls igång, vilket är positivt i allmänhet. Kaninernas grävande har däremot negativ effekt på fältnockebestånden.

2.3.4 Intressen för friluftslivet

Reservatet med sina blockrika betesmarker och betade strandängar med en intressant flora och ett artrikt fågelliv ger jämte de geologiska och biologisk-ekologiska värdena även ett skönhets- och upplevelsevärde. Hela reservatet, utom öar och skär, är i princip tillgängligt för rekreation. Parkeringsplats, toalett och informationsskylt finns redan, jämte markerade vandringsleder runt i reservatet. Meningen är att upprätthålla tillgången till ett för friluftslivet betydelsefullt strövområde och tillgodose allmänhetens möjlighet till rörligt friluftsliv och upplevelser av områdets natur. Tillgängligheten är redan maximal men skyltningen kan gärna utökas med fler skyltar för att informera besökarna och öka förståelsen för och kunskapen om områdets geologi, naturmiljöer, växtliv och fågelliv samt kulturhistoria.

3 Planerad markanvändning och skötsel

3.1 Övergripande bevarandemål

Målet med naturreservatet är att skydda ett naturskönt område med en intressant flora och ett artrikt fågelliv genom att bevara, utveckla och återskapa öppna till halvöppna betesmarker längs ett kustområde. Reservatet ska vara tillgängligt för allmänheten.

Naturreservatet Tosteberga ängar ingår i Natura 2000 SCI-området Tostebergatrakten, norra delen. Det övergripande bevarandesyftet inom habitatdirektivet är för området att upprätthålla de förekommande naturtyperna ”Artrika silikatgräsmarker nedanför trädgränsen”, ”Havsstrandängar av Östersjötyp” och ”Ris- och gräshedar nedanför trädgränsen” i gynnsam bevarandestatus. En förutsättning för detta är fortsatt hävd genom bibehållet eller ökat betestryck samt viss gallring och röjning, att ingen konstgödsling sker och att området inte exploateras till exempel genom anläggande av camping eller vindkraftverk. Dessutom ska typiska och rödlistade växt- och djurarter, knutna till habitat och andra livsmiljöer, bevaras och utvecklas.

Reservatet ingår även i Natura 2000 SPA-området Tosteberga-Ängaholmarna enligt fågeldirektivet. Det övergripande bevarandesyftet är att upprätthålla följande fågelarter i gynnsam bevarandestatus (för hela kustområdet): vitkindad gås, saltskrake, havsörn, skärfläcka, skräntärna, kentsk tärna, fisktärna, silvertärna, småtärna, trädlärka, törnskata och sydlig kärrsnäppa. En förutsättning är fortsatt hävd i form av bete och röjning samt låg störning från rörligt friluftsliv och lösspringande hundar.

3.2 Generella åtgärder

För varje skifte (brukningsdel) finns ”Åtgärdsplanerna för bevarande av biologisk mångfald och kulturhistoriska värden i betesmarker” som brukaren har att följa för att få miljöstöd. Målen i åtgärdsplanerna stämmer i stort med skötselplanens mål, dock med en ökad betoning på betning och röjning i skötselplanen för att återskapa en öppnare landskapsbild mer lik den som fanns på 1940-talet. Vissa generella åtgärder i skötselplanen gäller för hela området. Bete får enligt åtgärdsplanerna

Fig 27. Lämpligast är att området betas av nötkreatur.

ske endast med nötkreatur, hästar, får och getter med rekommendationen att får och getter endast bör få beta med försiktighet, till exempel på örtrika marker med orkidéer. Bete med får och getter rekommenderas dock inte på dessa marker, eftersom framför allt får gärna betar bland annat orkidéer och gullvivor. Idag används huvudsakligen nötkreatur, som de i fig 27, och bete bör endast ske med nötkreatur och hästar.

Hela området ska betas med åtminstone lika stort betestryck som under 2005. Sambete bör inte ske mellan den gödselpåverkade entréfällan i väster på skifte nr.2 och betesfällorna norr och söder om denna. För betesmarkerna gäller att grässvålen årligen ska vara avbetad. Även skären utanför kusten ska betas och öarna bör röjas från buskar. På de få ställen där

bladvass växer bör zonen mellan strand och vass betas så att en vattenspiegel bildats vid säsongens slut. För att undvika skador på marken, särskilt i fuktiga partier, är det olämpligt med bete vintertid. För att inte störa häckningen för vadarfåglar kan det vara lämpligt med ett senare betessläpp på strandbetena. Tillskottsutfodring av betesdjuren är inte tillåten med undantag för övergångsutfodring vid betessläpp och installning. Djuren dricker bräckt vatten vid strandkanten.

Det är viktigt att bevara områdets karaktär genom att hålla öppet. Sly röjs från öppna ytor. Nära havet röjs det mesta av buskarna bort. I området med träd och buskar röjs i omgångar. Hasselbuskage glesas ut och äldre föryngras. Det är samtidigt viktigt att spara vissa gamla hasselexemplar eftersom det finns lavar som är knutna till gammal hassel. Långsiktigt strävas efter att minska förekomsten av hassel. I öster på skifte *e(3)* och *g(4)* finns en markhistorisk kontinuitet med hassel sedan åtminstone tidigt 1800-tal och troligtvis längre (hassel nämns 1629). Försiktighet ska iakttas vid röjning i närheten av husen så att buskage även fortsättningsvis döljer dem och förhindrar insyn.

Fig 28. Vissa buskage med stora hasselbuskar och bryn med lägre buskar kan behållas för att bevara biologisk mångfald.

Fig 29. På de öppna markerna i söder växer mycket busktörne vars utbredning bör begränsas.

För att värna om artdiversiteten eftersträvas ett varierat buskskikt. Genom att röja i omgångar återskapas en del av den dynamik som rådde i det historiska landskapets stubbskottsängar, åkerlyckor med rösen och senare betesmarker där det förekom såväl träd som buskar. För att gynna ett bra bete och de buskar och träd som traditionellt hör hemma i öppna marker är det viktigt att vegetation av igenväxningskaraktär röjs bort. Enstaka yngre ädellöv och fruktträd kan sparas.

Björk ska inte förekomma. Träd som inte tas bort är gamla fruktträd, grova och solitära träd, exempelvis en ek som vuxit upp i hagtornsbuskage (fig 9). 1940-talets flygfoto får tjäna som förebild för en något öppnare landskapsbild än dagens. Träd och buskar koncentreras även fortsättningsvis till områdets mittenpartier med gles spridning norrut. Området ska vara en gynnsam miljö för alla de rödlistade organismer och typiska arter som är knutna till dessa miljöer.

För att få mer öppna ytor kan en försiktig röjning ske där förslagsvis 10-20 % av buskarna tas bort för att nå syftet med att vårda områdets karaktär och återskapa öppna delar. Målet är att få en fin grässvål. Buskagen glesas ut mot stranden i öster.

Vissa buskage med stora hasselbuskar och bryn med lägre buskar, se fig 28 kan behållas. I södra delen på skifte nr.5 kan 50 % av buskvegetationen röjas bort och på strandängarna längs kustremsan ska vara i stort sett fritt från buskage, såväl hagtorn som rosor. Det föreligger slyproblem med rotskott efter taggiga buskar. Även busktörne (fig 29) behöver röjas annars sprider den sig, och dess utbredning bör begränsas. Denna åtgärd rekommenderas trots att busktörne är en rödlistad art (NT, missgynnad) typisk för nordöstra Skånes moränstrandängar. Här på skifte nr.5 bör den inte tillåtas att dominera över en större yta.

Där på de öppna strandbetesmarkerna ska stengärdarna, som det i fig 30, hållas fria från all slags buskvegetation. Detta till skillnad från i områdena med träd- och buskskikt där stengärden och andra kulturhistoriska impediment som odlingsrösen rensas mer varsamt men dock kontinuerligt i omgångar från uppväxande sly, exempelvis de stengärden i fig 31 som omgärdar en fägata. Själva fägatan hålls däremot fri från buskar och sly. I stengärdesgården längs västra reservatsgränsen kan växtlighet sparas. Det behöver frihuggas från buskar runt en grov ek som växer där i gärdesgården vid skifte nr. 3, se fig 32. Den norra delen av reservatet med spridda träd och buskar har en karaktär av savann, se i fig 33, eftersom träden är betespåverkade och där ska även fortsättningsvis vara halvöppet.

Röjning ska generellt även ske av högväxande arter som ej betas, typ brännässlor, hundkex och åkertistel, som slås mellan blomning och frösättning. Använd gärna redskap som sliter av vegetationen vid bekämpning av växter. Växtavfall efter röjning kan föras bort eller eldas på plats, på lämpligt ställe. Marken ska skötas årligen så att ingen skadlig ansamling av förna sker, eftersom kvarvarande växtmaterial uppluckrar grässvålen. Körskador på marken måste undvikas genom att inte köra med maskiner när det är blött i markerna.

I de områden där fältnocken växer vidtas särskilda åtgärder enligt ÅGP Fältnocka, med fortsatt stängsling av en fålla. Om kaninbeståndet som finns i anslutning till växtplatsen för fältnocka bedöms åstadkomma skador på växterna,

Fig 30. För att framhäva stengärdarna på de öppna betesmarkerna i söder ska dessa hållas fria från buskvegetation.

Fig 31. I områdena med träd- och buskvegetation rensas stengärdarna mer varsamt från sly, för att bevara mångfaldsmosaiken i landskapet. Här ses en fägata med stengärden på båda sidor.

Fig 32. Eken i västra reservatsgränsen behöver frihuggas.

Fig 33. De betespåverkade hagtornsträden ger ett savannliknande intryck.

rekommenderas decimering av kaninbeståndet genom jakt. I övrigt regleras inte jakten inom reservatet. Nötkreaturens tramp och avbetning kan över lag styras genom strategisk placering av saltstenar och med fållindelning.

För att kunna förstå och tolka det historiska landskapet är det viktigt att kulturhistoriskt värdefulla landskapelement synliggörs. Buskar som växer upp i skydd av stengärden och rösen bör röjas i omgångar och inte allt samtidigt för att om möjligt efterlikna den historiska hävden. Stenar som ramlar ner från gården och rösen ska läggas tillbaka men ingen ny sten får läggas på.

3.3 Planeringsområden

Naturreseptatet består av ett enda skötselområden, med naturbetesmark (se bilaga 5 "Skötselområde"). Dessutom finns planerad skötsel för friluftsliv och skötsel av anläggningar (se bilaga 6 "Anläggningar för friluftslivet samt brukningsskiftet").

- Planeringsområde 1 – Naturbetesmark med naturvårdsinriktad betesdrift.

4 Mål och åtgärder för skötselområde

4.1 Naturbetesmark med naturvårdsinriktad betesdrift

Areal: 54,5 ha

4.1.1 Skötselmål

- Naturbetesmarkerna hålls öppna och hävdas i än större utsträckning än tidigare. Målet är ett öppnare landskap med 1940-talets flygfoto som förebild.
- Området i mitten med träd och buskar ska skötas så att det ej växer igen utan öppna gläntor ska finnas mellan buskagen. Mot havet i öster ska det vara öppnare, i norr halvöppet och glest med träd, i söder helt öppet och trädfritt. Skären ska hävdas.
- Området ska vara en gynnsam miljö för alla de rödlistade organismer och typiska arter som är knutna till dessa miljöer.
- Kulturhistoriska lämningar som stengärdesgårdar, stensträngar, odlingsrösen, fossila åkrar och småvägar ska bevaras, underhållas och åskådliggöras.
- Stigar och vandringsleder ska vara framkomliga samt markerade och trappstegar med dess räcken ska vara hela.

4.1.2 Skötselåtgärder

- Området ska i sin helhet betas årligen av i första hand nötkreatur med minst bibehållet betetryck. Bete bör ske endast med nötkreatur och hästar.
- En viss röjning ska ske av träd och buskskiktet. Äldre träd med eventuella ihålligheter sparas. Solitära träd kan sparas. Ädellöv och äldre frukträd sparas. En stor ek i västra gränsen behöver frihuggas.
- Kontinuerlig röjning av sly, träd och buskar ska ske i omgångar.
- Stora träd i hasselskog sparas, hasselbuskage glesas och smått röjs bort runtomkring. I områdets mitt görs försiktig röjning, 10-20 % av buskarna tas bort. Med 5 års omdrev tas buskar ner.
- Ålahaken ska röjas, askar på Sven-Åkas skär tas ner, på Rustningsskäret och Åldermansskäret tas buskar bort. Skären ska hävdas genom bete med sent betespåsläpp.

- Högväxande arter som ej betas slås mellan blomning och frösättning. Använd gärna redskap som sliter av vegetationen vid bekämpning av sådana växter. Allt växtavfall förs bort eller eldas på plats.
- Stengården, odlingsrösen och andra kulturhistoriska impediment rensas med jämna mellanrum, kontinuerligt och varsamt, från uppväxande sly. På strandbetesmarken hålls stengårderna fria från all slags buskvegetation.
- Stenar som fallit ner från stengården och odlingsrösen läggs tillbaka. Ny sten får inte läggas på.
- Utmed gångstigar ska regelbunden översyn ske och döda eller döende träd eller grenar tas åt sidan. Trappstegar och räcken byts ut vid behov och markeringar målas i, alternativt stolpar byts ut.

5 Friluftsliv och turism

Områdets natur ska kunna upplevas utan att reservatets naturvärden påverkas negativt. Naturreservatet besöks redan flitigt av allmänheten. Markerade vandringsleder längs gångstigar leder besökare runt i reservatet. Hela reservatet är i princip tillgängligt för rekreation. Val av betesdjur, betesperioder och fördelning av djuren inom reservatet bör göras med hänsyn inte bara till markens hävd utan även med tanke på förutsättningarna för friluftsliv.

5.1 Syfte

Syftet med anläggningar för friluftslivet inom naturreservatet är dels att ge besökare möjlighet att lära sig mer om naturvärdena i området kopplade till landskapets kulturhistoriska utveckling och nuvarande markanvändning, dels att tillgodose allmänhetens intressen av strövområden och möjlighet att vistas i ett naturskönt område. Friluftslivet får inte medföra förstörelse eller slitage på naturreservatets natur- och kulturmiljövärden. Samtliga anordningar för friluftslivet skall vara utformade på ett diskret sätt. Målet med anläggningarna är att uppfylla de behov som följer med ett aktivt utnyttjande av reservatet för friluftsändamål, samtidigt som hänsyn tas till reservatets vetenskapliga och kulturhistoriska naturvårdsvärden.

5.2 Information

En informationsskylt finns redan vid parkeringsplatsen. Fler informationsskyltar med huvudsaklig information samt gällande föreskrifter för naturreservatet kan placeras där man naturligt kommer in i reservatet vid parkeringsplatsen. Dessutom skulle det kunna sättas upp mindre skyltar med information om speciella geologiska och biologisk-ekologiska värden, samt natur- och kulturhistoriska objekt i anslutning till dessa i reservatet. Informationen bör finnas på svenska, engelska och tyska.

Underhållsåtgärder

Skyltarna ska ses över regelbundet och bytas ut vid behov.

5.3 Tillgänglighet, parkeringar mm

Reservatet är tillgängligt från infart med bilväg från väster. Parkeringsmöjligheter finns för bilar i tallplanteringen väster om reservatet, se fig 34, samt några parkeringsplatser intill infartsvägen. En särskild bussficka finns. Bord och bänkar finns vid parkeringen. Strövstigar leder runt i området. Det finns ingen anledning att utöka dessa. Trätrappor finns vid övergång av stengärdena.

Underhållsåtgärder

Parkeringsplatser och bussficka hålls i ordning. Parkeringsområdet i talldungen ses över så att inga nedfallna grenar ligger ivägen. Eventuellt kan sand eller grus behöva fyllas på om erosionen gör att tallarnas rötter sticker upp mycket ur marken. Bord och bänkar ses över och trasiga delar byts ut. Gångstigar ska vara framkomliga och väl utmärkta. Markeringar målas i, alternativt stolpar byts efter hand. Trätrappor och räcken vid övergångarna ska vara hela och byts ut vid behov.

Fig 34. Ingång till reservatet sker via en trätrappa från parkeringen i talldungen. Samma vägsträckning som infartsvägen har finns på kartor från tidigt 1800-tal.

5.4 Renhållning och sanitära anordningar

Det finns toalett och soptunnor i anslutning till parkeringen.

Underhållsåtgärder

Toaletterna ska ses över regelbundet och soptunnorna tömmas.

6 Tillsyn

Tillsyn ska ske genom Naturvårdsförvaltningens försorg.

7 Dokumentation och uppföljning

7.1 Årlig dokumentation av skötselåtgärder

Varje år ska den som praktiskt utför olika typer av skötsel i naturreservatet föra anteckningar över de åtgärder som genomförts och årligen rapportera dessa till Länsstyrelsen. Det gäller att betestrycket är lagom, att röjning av träd och buskar sker samt översyn utmed gångstigar som regelbundet måste ses över så de är framkomliga och väl markerade.

7.2 Uppföljning av skötsel mål

Skötseln av reservatet och anläggningarna för rekreation och friluftsliv följs upp kontinuerligt så att skötsel målen och syftet med reservatet uppnås. Speciellt följs betetrycket och röjningarna upp så att detta ger ett gynnsamt tillstånd för särskilt skyddsvärda växt- och djurarterna inom området. En fullständig florainventering bör göras minst vart tionde år. En särskild plan för uppföljningen bör upprättas av naturvårdsförvaltaren.

7.3 Uppföljning av bevarandemål

Uppföljning av prioriterade markslag, naturtyper och vegetationstyper för Natura 2000-område ska ske i enlighet med de anvisningar som Naturvårdsverket utfärdar. Under 2006 sker uppföljning av basinventering i Natura 2000-områden. Speciellt följs betetrycket och röjningarna upp så att detta ger ett gynnsamt tillstånd för särskilt skyddsvärda växt- och djurarterna, så att bevarandemålen uppnås. Tillståndet för fältnocken följs upp enligt föreskrifter i åtgärdsprogrammet.

7.4 Uppföljning av kostnader

Uppföljning av kostnader görs årligen av den som enligt avtal ansvarar för skötseln. Avrapportering sker årligen till länsstyrelsen.

8 Kostnader och finansiering

<i>Åtgärd</i>	<i>Finansiering</i>

9 Källor

Litteratur

Beslut 1989-03-13, Länsstyrelsen Kristianstad län, Dnr 2312-32-89, 1180-208

Cserhalmi, Niklas, 1999: *Fårad mark. Handbok för tolkning av historiska kartor och landskap*, Stockholm

Hammarstedt, O., 2005; *Dagfjärilar och bastardsvärmare på 25 lokaler i Skåne 2005*

Lundborg, Ken, 2005-09-20: Tostebergakusten – Bevarandeplan, Länsstyrelsen i Skåne

Lundborg, Ken, 2005-09-29: Tosteberga-Ängholmarna – Bevarandeplan, Länsstyrelsen i Skåne

Länsstyrelsen i Skåne län, *Kuststräckan Fårabäck – Edenryd. Historisk markanvändning och naturvärden*, Ekologgruppen 1983

Pålsson, L. (red.) 1998. *Vegetationstyper i Norden*. TemaNord 1998: 510. Nordiska Ministerrådet, Köpenhamn

Waldemarsson, Nils, 2004: *Häckande fåglar på havsstrandängar och i skärgården i nordöstra Skåne 2004*

Kartor

Karta över Skåne, 1684 och 1687, Gerhard von Buhrman

Trolle Ljungby socken, akt nr. 4: Tosteberga nr. 1, geometrisk avmätning 1726 (Lantmäteriet, Kristianstad)

Trolle Ljungby socken, akt nr. 8: Tosteberga nr. 1, geometrisk avmätning 1726 (Lantmäteriet på Internet)

Trolle Ljungby socken, akt nr. 32: Tosteberga nr. 1, enskifte 1810 (Lantmäteriet på Internet)

Trolle Ljungby socken, akt nr. 18: Tosteberga nr. 2, laga skifte delningshandling (Lantmäteriet, Kristianstad)

Trolle Ljungby socken, akt nr. xx: Tosteberga nr. 2, hemmansklyvning (Lantmäteriet, Kristianstad)

Skånska rekognosceringskartan 1812-1820, Lantmäteriet och Krigsarkivet

Kristianstads läns hushållningssällskap, Årup – Sölvesborg 64, Rikets Allmänna kartverk, ekonomiavdelningen, Kartläggning utförd 1929, skala 1:20 000

Jordartskartan 3E Karlshamn SV, 1999.SGU serie Ae nr 106, skala 1:50 000

Ortofoto Flygbild 1939

Ortofoto Flygbild 2004

Ekonomisk karta

Elektroniska källor

<http://artdata.slu.se/rodlista>

<http://linnaeus.nrm.se/flora/di/astera/tephr/tephint2.html>

<http://www.snf.se/verksamhet/djur-natur/proj-havsorn/index.htm>

<http://www.vattenriket.kristianstad.se/ornar>

Övriga kontakter

Dialekt- och ortnamnsarkivet, Lund, Claes Ringdahl [Claes.Ringdahl@sofi.se]

Naturreseptatet Tosteberga ängar i Kristianstads kommun bildades av länsstyrelsen 1963, i syfte att skydda ett naturskönt område med en intressant flora och ett artrikt fågelliv. En del i länsstyrelsens verksamhet är att skydda värdefull natur genom att bilda naturreseptat och upprätta skötselplaner.

Skötselplanen innehåller syftet med reseptatet, en markhistorisk beskrivning samt planerad markanvändning, mål och skötselåtgärder för området. Den innehåller även information om friluftsliv och turism, samt om hur en framtida uppföljning av området är tänkt att ske.